

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

21e jaargang nr. 33 11 augustus 1968

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar
Overige landen f 12,50 per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Hoe meer zielen, hoe meer vreugd!

U kent natuurlijk deze uitdrukking in onze taal: „Hoe meer zielen, hoe meer vreugd”. Nu in deze maand augustus duizenden kinderen en jeugdigen weer naar school gaan, moet ik plotseling — en nou in een zéér bepaald verband — aan deze uitdrukking denken.

De mens is een sociaal wezen; hij is wezenlijk *medemens*. Misschien staan we daar niet op elk moment bij stil en dat kan ook haast niet. Maar hoe men het ook keert of wendt: de mens is in principe *medemens*. Dat begint al bij zijn geboorte. Een geboorte van een mens kan nou eenmaal niet plaats vinden zonder een *medemens* die hem belijft te baren. Dat *medemens*-zijn wordt dan in de jaren die op de geboorte volgen steeds duidelijker; immers, hoe zou een kind op moeten groeien, gevoed en opgevoed kunnen worden als er geen *medemens*en waren die hem met zorg omringden? En eenmaal volwassen, dan nóg — en misschien dan wel het meest — worden we gekonfronteerd met ons *medemens*-zijn. We leven samen met anderen, werken samen met hen, delen ons verdriet en onze vreugden met hen, en gaat u maar door. „Maar dan de kluisenaar . . .”, zult u zich wellicht afvragen. Die kluisenaar . . . wel wat doet hij? Hij zondert zich af van zijn *medemens*en. Hij is daarmee — dachten we — geen *medemens* meer. Maar de schijn bedriegt ons: Hij zondert zich af; inderdaad, maar die daad van afzondering stelt hij aan het adres van zijn *medemens*; liever nog: kan hij alleen maar stellen dank zij het feit dat er *medemens*en zijn. Door zijn daad van zich af te zonderen bevestigt hij derhalve dat hij *medemens*en heeft en dat hij zelf *medemens* is.

Welnu, *medemens*en zijn in principe op elkaar aangewezen. Allerlei dingen wijzen daar ten overvloede op: We kennen elkaar, groeten elkaar, of misgunnen elkaar van alles en nog wat, we houden van elkaar of mogen elkaar juist niet. Maar in al deze dingen zit één gemeenschappelijk trekje: we bevestigen elkaars bestaan, elkaars zo-zijn. We bevestigen met al die zaken slechts één ding: *medemens* te zijn. Dit gegeven blijkt bij nadere overdenking wel zo fundamenteel voor ons hele bestaan te zijn, dat 't de moeite waard is er de konsekwenties van onder ogen te zien.

Ik begon daarnet met te zeggen dat die uitdrukking „Hoe meer zielen, hoe meer vreugd” me met nadruk te binnen schiet als na de vakantie de jeugd weer naar school gaat. En verbaast u dit? Een school is immers een opvoedingsinstituut dat we nodig hebben juist omdat we *medemens* zijn en juist omdat we dat feit bewust willen erkennen! En *wie* is dan onze *medemens*? Een simpel antwoord op deze vraag is misschien een wedervraag: „Wie zou 't niet zijn?” Begrijpt u nu waarom humanisten „van nature”¹⁾ — maar zij gelukkig natuurlijk niet alleen!²⁾ — zulke warme voorstanders zijn van openbare scholen, scholen waarin een kind leert beseffen — en het ook in de *praktijk* ziet en doorleeft — dat ieder mens zijn *medemens* is. Ik neem onmiddellijk aan dat voorstanders van konfessionele scholen zullen beweren dat zij dat hun kinderen ook leren. Ik neem zelfs aan dat zij dat inderdaad ook doen. Maar hoe staat in verhouding daartoe dat deze kinderen op school slechts samen zitten met leeftijdgenoten wier ouders toevallig (nou ja, 't is maar wat je 'toevallig' noemt) lidmaat zijn van dezelfde kerk? Schone theorie, waar blijft de *praktijk*?

Begrijpt u me goed, ik wil de voorstanders van het bijzonder onderwijs niet het recht ontzeggen er levensbeschouwelijke scholen op na te houden maar ik vind het eenvoudigweg een anti-pedagogische daad dat zij van dat recht gebruik maken! Hoe zullen deze kinderen leren dat men in de *praktijk* van het leven ieder mens als een *medemens* moet beschouwen, wanneer de school die ze dat leert (nogmaals: daar ga ik nog steeds van uit!) — zelf niet dat principe waar maakt, door een school voor *ieder* te zijn, doch uitgaat van een bepaalde godsdienstige doctrine, i.p.v. wezenlijk pluriform te zijn.

¹⁾ Prof. Dr. J. P. van Praag: „De humanist en de openbare school”, radiolezing van 19 november 1963, uitg.: „Het Woord van de Week”, 16e jrg., nr. 47.

²⁾ Men zie: „Het openbaar en daarmee gelijk te stellen onderwijs, poging tot een geestelijke fundering”, uitg.: J. Muusses, Purmerend, 1966.

Moge ik u hetzelfde nog eens aldus zeggen:

AUGUSTUS

Zij gaan weer naar hun school toe:

Jan naar de Hervormde om zijn versje
op te zeggen,

Egbert naar de Roomse
om de maagd'lijke geboorte nog eens
uit te horen leggen.

Piet naar de Gereformeerde school,
„soeverein in eigen kring” ('t oer-bekend
verhaal).

Marie en Toosje naar die andere Gereformeerde
(zij zijn naam'lijk „vrijgemaakt” en Piet is
„synodaal”!)

Wat een rijkdom, al die soorten scholen;
zonder dat, 't was een groot gemis!
Hoe zou men kind'ren anders moeten leren
wat verdeeldheid en verzuiling is?

Verzuiling ja, dáár zit 'm de kneep. Niet alleen ons onderwijs lijdt hieronder, heel ons maatschappelijk bestel: onze politieke partijen, onze kruisverenigingen, onze werkgevers- en werknemersorganisaties, onze bibliotheken, om nog maar te zwijgen van voetbalclubs en geitenfokverenigingen op konfessionele grondslag. Wat willen nu de tegenstanders van een dergelijke verzuiling? Massifikatie en kleurloosheid? Alles op één grote hoop gooien, zodat ieder persoonlijk geluid verstomt in het geroezemoes van de veelheid? U weet waarschijnlijk wel beter! En daarom ga ik deze al te doorzichtige kritiek maar niet te lijf. Wij — en daarmee bedoel ik niet alleen humanisten, want ik meen te mogen zeggen: alle voorstanders van een openbare school — wij prijzen ons gelukkig, dat de wetgever het mogelijk heeft gemaakt dat op onze scholen voor voortgezet onderwijs, godsdienst-onderwijs en humanistisch vormingsonderwijs beide mogelijk zijn.³⁾ Uiteraard zijn godsdienst- en vormingsonderwijs vrijwillig; niemand hoeft daarheen! In zo'n pedagogisch klimaat ontmoeten de leerlingen elkaar: ze beseffen — of: leren beseffen — mens samen met anderen te zijn en waar er behoefte bestaat om vanuit eigen, of nog te vormen, overtuiging zich op dit medemens-zijn te bezinnen bestaat daarvoor alle gelegenheid. Nu zal men misschien willen tegenwerpen dat daarmee het hele pedagogisch klimaat in de school zo kleurloos is (behalve dan bij dat godsdienstonderwijs of humanistisch vormingsonderwijs). Want een leerkracht die bijv. aardrijkskunde of nederlands taal geeft, mag toch nooit z'n eigen (levensbeschouwelijke) opvattingen laten blijken? In principe is dat juist; hij mag althans zeker niet zijn opvattingen verkondigen als zijnde de enig juiste want dat is je reinste indoktrinatie. Hij moet dus zwijgen? En dus kleurloosheid bestrachten? Nee, hij moet *medemens* zijn en die gedachte uitdragen, die gedachte die toch iedere levensbeschouwing die zich een beetje respecteert eigen is, anders zou 't een — naar de letterlijke zin van het woord — on-menselijke levensbeschouwing zijn! Die leerkracht is dan niet langer een kleurloze figuur. Hij mag — of beter: hij moet — die gedachte vorm geven vanuit zijn eigen overtuiging, wel wetende, dat anderen diezelfde gedachte vanuit hún eigen overtuiging vorm trachten te geven. En zo ontstaat er een waarachtige eenheid, dank zij veelvormigheid,

³⁾ Krachtens resp. art. 46 en 47 van de „Wet tot regeling van het voortgezet onderwijs” (Mammoetwet). Op de lagere scholen is tot nu toe alleen godsdienstonderwijs toegestaan, maar — als de tekenen niet bedriegen — zal daar binnen afzienbare tijd verandering in komen.

een pluriforme leefwereld waarin men 't zo-zijn van de ander leert waarderen omdat hij in de eerste plaats — ondanks alle verschillen — toch *medemens* is. „De openbare school plaatst zich daarmee — zo heeft Prof. Brandt Corstius het eens geformuleerd — in de sterkste tradities van de Europese cultuur: de humanistische idee der menselijke waardigheid, de christelijke idee der naastenliefde en de joodse idee der gerechtigheid... Een konfessionele school stelt boven de *menselijke* verbondenheid de verbondenheid in een bepaalde godsdienst, hoe zeer zulk een godsdienst ook eventueel pretendeert de menselijke verbondenheid te vertegenwoordigen.”⁴⁾ Zo'n openbare, algemene maar dus niet kleurloze school⁵⁾ kan ons helpen uit de, wat wel genoemd wordt, „vereenzaming van de moderne mens”⁵⁾ te geraken. Wij kunnen, wij moeten leren samen te leven als medemens, als we ons ten minste nog langer „mens” willen blijven noemen. En daarvoor is nodig een ijveren voor en bouwen aan onze eigen toekomst, een niet fatalistisch denken van „wat komt, dat komt...”

Rustig toezien hoe de dingen komen,
rustig toezien hoe de dingen gaan...,
's nachts er wel van dromen,
maar overdag met lege handen staan...

Zó is de evolutiereeks verbroken
en voortgaan is toch onze wens,
want homo sapiens, in de natuur eens
opgedoken,
moet zélf bouwen aan dat vreemde wezen
„mens”.

Allen, die deze gedachte onderschrijven, die voelen dat het mens-zijn om daadkracht vraagt, niet op grond van een openbaringsgegeven of iets dergelijks, maar „zo maar” vanuit het mens zijn zelf, probeert het Humanistisch Verbond te inspireren en die allen vraagt het om hun steun. Het richt zich daarmee bewust niet tot ieder, begrijpt u mij goed. Het wil op geen enkele manier proberen om mensen die wel hetzelfde willen, maar dan vanuit een godsdienstige inspiratie, aan zich te binden of ook maar tot andere gedachten te brengen. Ik beschouw 't als humanist (voor zo ver ik dat mag) dan ook als de taak der kerk, of — zo men wil —: kerken, al deze positieve godsdienstige krachten in bovenbedoelde zin te bundelen. Als de kerken hun taak zó opvatten — en men ziet gelukkig steeds meer die tendens — is dat zeer verheugend. 't Humanistisch Verbond nu heeft het als zijn taak opgevat alle krachten te bundelen die bij willen dragen tot een volwassen mensdom, een menswaardig medemens-zijn en — niet in de laatste plaats — een bezinning daarop, alles alleen op basis van dat mens zijn zelf, op basis van het menselijke geweten tout court, beseffende hoe beperkt en eng dat uitgangspunt is. In een breder, een bovennatuurlijk, zo men wil: Goddelijk uitgangspunt ziet de humanist nou eenmaal niets. „'t Humanistisch Verbond is dus een soort kerk voor ongelovigen”, zult u nu misschien willen opmerken. Daarop zeg ik dan toch beslist „Nee!” De kerk immers heeft een heilsboodschap te verkondigen en dat is wezenlijk voor haar! Het Humanistisch Verbond heeft, vanzelfsprekend, géén heilsboodschap; 't is louter een verbond van mensen, niets meer en niets minder.

⁴⁾ Prof. Dr. J. C. Brandt Corstius: „De idee van de openbare school”, uitg.: Humanistisch Verbond, Utrecht, resp. pag. 6 en 5.

⁵⁾ S. W. C. E. N. Couwenberg: „De vereenzaming van de moderne mens, kern van het huidige sociale vraagstuk”, uitg. Pax, Den Haag, 2e dr., 1957.

Maar waarom moeten nou mensen die zich humanist voelen, die menen dat het menselijke geweten alleen — zonder een Goddelijke openbaring — de moeite waard is het leven mee aan te durven — liever gezegd: wel aan te moeten omdat wij niet anders kunnen, waarom moeten die humanisten zich nou in een of ander verbond verenigen? Des te klemmender wordt de vraag als je daarbij beseft dat er geen heilsverkundiging mee gemoeid is, niets van dat alles.

Wel, misschien kan een enkel gevalletje uit de praktijk 't probleem verduidelijken.

In een ziekenhuis ligt iemand die niet veel kans heeft 't er, na een hem pas overkomen verkeersongeluk, levend af te brengen. Hij ligt te tobben met allerlei problemen, wat natuurlijk begrijpelijk is. Hij wil er graag met iemand eens een vertrouwelijk gesprek over hebben. De zuster die hem verpleegt wil daar best voor zorgen. Zij vraagt of hij soms een dominee of pastoor bij zich wil hebben. Dáár blijkt deze man echter niet op gesteld te zijn: hij is n.l. principiële on-godsdienstig. De verpleegster zorgt dan dat er iemand bij hem komt die hem misschien wel enigszins kan aanvoelen in zijn moeilijkheden, omdat hij vanuit dezelfde geestelijke achtergrond tracht te leven. En dat kán die verpleegster ook doen, omdat er in 't telefoonboek onder de letter H te vinden is: „Humanistisch Verbond”, met daarbij een telefoonnummer dat zij kan bellen. Waren er geen mensen geweest die hun medemens-zijn's-gedachte om hadden gezet in een daad, dan was er nooit een Humanistisch Verbond gekomen en had de verpleegster de genoemde patiënt niet kunnen helpen! Op een gegeven ogenblik besef je n.l. dat er dingen zijn die je alleen maar *samen* kunt doen in een organisatie, omdat je in zo'n geval als „losse” humanist (als ik 't zo even mag noemen) niets kunt uitrichten. Dat zo'n organisatie

alleen maar kan draaien als er mensen zijn die 't er voor over hebben daar dan ook lid van te zijn is een logische konsekwentie die men uit zijn medemens-zijn's-gedachte kan trekken.

Wellicht zult u nu een tegenspraak in m'n betoog menen te ontdekken. Eerst een warm pleidooi voor de openbare school, en vooral geen verzuiling, onder 't motto: „Hoe meer zielen, hoe meer vreugd”, en dan nu toch een zich in een verbond verenigen van mensen, wetende dat dat verbond uiteraard alleen maar aan geestverwanten een tehuis biedt, met name aan buitenkerkelijken. Dat lijkt inderdaad een tegenspraak, maar de waarheid ligt iets genuanceerder.

Er zijn n.l. dingen in 't leven die zó persoonlijk zijn en zó diep 't mens-zijn raken, dat ze dan ook het allerdiepste raken: zijn levensbeschouwing, zo u wilt: zijn levensovertuiging. En in zulke situaties is 't goed dat er instituten zijn die men in geval van nood domweg op kan bellen. En nu is het aangehaalde voorbeeld van het verkeersslachtoffer in het ziekenhuis er maar één; er is de vrouw die zelfmoord wilde plegen toen haar man overleden was en ze er geen gat meer in zag alleen voor haar twee kinderen te zorgen, er is de militair die thuis zijn meisje niet mag introduceren omdat zij nogal lichtzinnig van aard is (althans in de ogen van de vader van die militair), er is de man in de gevangenis die met het probleem tobt hoe hij eigenlijk tot zijn fouten is gekomen en hoe hij daaroverheen moet zien te raken, er is... en zo zou er nog een waslijst van gevallen te geven zijn, waar je als individuele humanist gewoon niets kunt beginnen, maar alleen als je je besef van medemens te zijn, ook medemens van die onbekende in nood, omzet in een organisatie. En daarom geldt ook daar: „Hoe meer zielen, hoe meer vreugd”, want dan kun je zo veel te meer *doen*!

G. J. den Besten

Gemiste kansen

In een roman beklagt de hoofdpersoon zich over de kansen, die hij in zijn leven gemist heeft. Hij had een betere carrière kunnen opbouwen, meer succes kunnen hebben in vriendschap en liefde, royaler kunnen profiteren van zijn inkomsten. En zo was er nog veel meer, dat hem ontgaan is.

Nu hij op middelbare leeftijd nadenkt over de oorzaken van dit tekort, wordt hem duidelijk, dat hij in zijn jeugd te weinig gewapend tegenover de wereld heeft gestaan. Zijn mensenkennis was onvoldoende en de maatschappij leek voor hem onbekend gebied.

Hij miste het vermogen om te onderscheiden tussen scherts en ernst; hij nam klakkeloos aan wat men hem op de mouw spelde; hij richtte zich op het verkeerde doelwit en verzuimde het juiste ogenblik. Hij verkeek zich op de schijn; sloeg de averechtse richting in en betreurde zijn fouten eerst als het te laat was. Kortom, hij was een naïeve en wereldvreemde jonge man geweest. Als hem nú dezelfde kansen eens werden geboden, die hij in zijn jeugd had gemist! Nu zou hij verstandiger zijn en doeltreffender optreden. Maar nu restte hem niets dan over zijn verknoide verleden te klagen.

Deze man is de enige niet, die met zelfverwijt op gemiste kansen terugziet. Van een beroemde dichter zegt men, dat het laatste woord op zijn sterfbed geluid heeft: „Wee! mijn verbeuzeld leven!” Hoevelen hebben hun oude dag bedorven door te klagen over hun verloren jaren! Het is een algemene klacht, waarvan men de onredelijkheid over het hoofd ziet. Want onredelijk boven alles is de gedachte, dat men in bepaalde

gevallen verstandiger, beter, doeltreffender had kunnen handelen dan men gedaan heeft.

Ja, als men toen geweest was wie men nú is! Maar men is diezelfde niet meer. Het leven blijft niet stilstaan maar verkeert onophoudelijk in ontwikkeling. Men kan van een jongmaatje niet vergen, dat hij de rijpheid bezit van iemand op jaren. Wie zichzelf in zijn vroegere gestalte voor de rechterstoel daagt en hem van tekorten beschuldigt vergeet, dat die „ik” van vroeger een andere „ik” was. Hij kon niet anders oordelen en optreden dan in de ontwikkelingsfase, die hij destijds bereikt had.

Bovendien, niet alleen het betrokken individu wijzigt zijn gedaante, maar eveneens verandert de samenleving. Wat thans voor de klager over gemiste kansen mogelijk is, was het niet toen tien of twintig of dertig jaar geleden de maatschappij geheel anders was ingericht. Tenslotte moest men handelen onder omstandigheden, waaronder men thans dezelfde fouten zou begaan indien men thans onder die omstandigheden verkeerde. Gevoelens, neigingen en mogelijkheden wisselen met de dag.

In zijn bekende Kerstverhaal biedt Dickens ons een aardig voorbeeld van zo'n gemiste kans. Een kleuter stoeit en dartelt op de schoot van een mooie jonge vrouw, die het kind met zoenen overlaadt. Een jonge man aanschouwt dit tafereel. „Och!” denkt hij, „was ik maar deze kleuter, maar dan met het besef van een man!” Maar die kleuter was die man niet en die man niet die kleuter!

H. G. Cannegieter

Naar aanleiding van de recente uitspraak van de paus heeft het hoofdbestuur gemeend, zich met de onderstaande verklaring tot de nederlandse pers te moeten richten.

Utrecht, 2 augustus 1968

Aan de redakties van dag- en weekbladen

Met diepe teleurstelling en grote ongerustheid heeft het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond kennis genomen van de pauselijke encycliek „*humanae vitae*”. Hoewel het Hoofdbestuur niet direkt betrokken is bij deze pauselijke uitspraak, meent het toch met klem ertegen te moeten protesteren in verband met de konsekwenties die deze uitspraak in de gehele wereld kan hebben. Het Hoofdbestuur meent, dat er minder dan ooit aan bezinning op een verbod van alle anticonceptionalia en vormen van abortus behoefte bestaat. Een dergelijk verbod kan alleen maar als gevaarlijk en onzedelijk worden bestempeld.

Gevaarlijk is zo'n verbod, omdat de pauselijke uitspraak ertoe moet leiden, dat de toename van de wereldbevolking bevorderd wordt, met alle risico's daarvan, zoals tekorten in de voedselvoorziening en ruimtegebrek, en met als gevolgen: innerlijke onrust, maatschappelijk onbehagen en toenemende agressiviteit. Gevaarlijk evenzeer, omdat in de internationale organen

en bij de internationale ontwikkelingshulp een van de machtigste geestelijke organisaties in de wereld, die de R.K. Kerk is, onverminderd een verlamrende invloed zal blijven uitoefenen.

Onzedelijk is zo'n verbod, als miskennis van de persoonlijke verantwoordelijkheid, als uiting van onbegrip voor de waarde van het menselijk leven in al zijn aspecten, en als poging tot autoritaire dwang in zeer persoonlijke zaken waarbij juist aan objectieve voorlichting behoefte is; onzedelijk tenslotte als een volslagen miskennis van de waarde van huwelijk en liefdebeleven, wanneer deze waarde in de eerste plaats in vruchtbaarheid wordt gezien.

Het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond vertrouwt, dat allen die pogen hun leven redelijk verantwoord in te richten, deze pauselijke uitspraak zullen afwijzen als ontoelaatbaar.

Het Hoofdbestuur van
het Humanistisch Verbond

Onverbeterlijk

Overdoen? Neen, geen jaar, geen dag, geen uur.
Het is een denkbeeld waar de geest mee speelt,
maar een oneerlijk en onecht denkbeeld.
Stellig een glimlach waard. Zeker niet meer.

Morgen zou ik naar Cuba willen reizen,
niet uit verveling en uit zwerflust niet,
alleen omdat men van Cuba uit weer ziet
wat men verwierf en tegen welke prijzen.

Jaren zijn niets, het is geen rekenen
en voor mijn part geen zwarte of schone lei,
toch zeg ik soms tegen het hart van mij:
zouden wij nog veel jaren mee kunnen?

De geest wil nu voorbij de sterren reiken
en vroeger had hij aan een straat genoeg.
Dat is het dan. Men krijgt waar men om vroeg
en gaat steeds scherper op zichzelf lijken.

Overdoen werd alleen anders vergissen.
Men bouwt vol trots, men bouwt vol ernst,
men bouwt
vol zelfbedrog aan de enorme fout
die men uit zelfbehoud niet meer wil missen.

Uit: „de Zandloper”

Han G. Hoekstra

Van week tot week

(Hilversum I)

Zondag 18 augustus 9.45—10.00 uur: U. J. Rutgers: „Onze persoonlijkheid in een veranderende wereld.”

Zondag 25 augustus 9.45—10.00 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt.”